

ПРИНОСЪТ НА ПЕТЕРБУРГСКИТЕ БЪЛГАРИСТИ В СЪЗДАВАНЕТО НА УЧЕБНАТА ЛИТЕРАТУРА ПО БЪЛГАРСКА ФИЛОЛОГИЯ
проф. Елена Ю. Иванова, Санкт-Петербургски университет

Катедрата по славянски филологии в Санкт-Петербургския университет е един от най-прочутите и динамични центрове на българистичните изследвания в Русия.

Българският език се е преподавал в Петербургския (Ленинградския) университет дълго време преди образуването на специализираната катедра по славянски филологии. Обучението се е осъществявало в рамките на общата подготовка на студентите слависти, но задълбочените научни и методически изследвания започват едва след обединяването на преподавателите по славянските езици в самостоятелна катедра (1944 г.) и най-вече с идването в катедрата (1946 г.) на Юрий Сергеевич Маслов — най-изтъкнатия руски българист.

През 1944 г. Ю. С. Маслов прекарва няколко месеца в България. Благодарение на лингвистичния си усет и искрения интерес към българския език, Юрий Сергеевич, както бе написано по-късно от Калина Иванова в рецензията за неговата граматика, «е овладял български в степен, която му позволява да съперничи с най-добрите наши автори» [Иванова К. 1982]. В българистиката сполучливо се съчетаваха Масловската ерудиция, оригиналността и дълбочината на неговите научни концепции с блестящото знание на българския език.

Дълбокото разбиране на структурата на българския език в голяма степен предопределя ориентацията на изследванията на Ю. С. Маслов. От една страна, това са проблемите на общото езикознание, преди всичко аспектологията, учението за глаголния вид. От друга страна, това е българистиката. Българският материал даде възможност да се разгърне аспектологическата концепция на Маслов в задълбочен и завършен вид, откривайки специфичните черти на българския език върху широк типологически фон. Водещата роля на българския език в създаването на аспектологичната теория на Ю. С. Маслов е потвърдена в доклада му на Петия славистичен конгрес през 1963 г. «Значение данных болгарского языка для общей теории славянского глагольного вида», където бе подчертано, че «именно болгарский язык показывает картину чрезвычайно последовательного осуществления ряда тенденций, в той или иной мере присущих развитию категории вида во всех славянских языках» [Маслов 1963]. Работата върху теорията на глаголния вид намира отражение в много публикации на Маслов (между основните са монографиите [Маслов 1959; 1963а; 1984]).

Още през 1956 г. се издава «Очерк болгарской грамматики» — «най-добрата граматика на българския език, написана от чужденец» [Андрейчин, Иванова 1974], а четвърт век по-късно тя се появява в значително преработен вид като «Грамматика болгарского языка» [1981]. И двете граматки на Ю. С. Маслов бяха преведени на български, което е несъмнено жест на признание на високото им равнище. В новата си граматика Маслов включва своите научни възгледи от последните години. Както посочва в предговора проф. Св. Иванчев, в тази книга «блестящи анализи на българския материал намират отражение в общолингвистичните концепции на своя автор» [Иванчев 1982]. Граматиката проявява, както се отбелязва в рецензиите, «многогранна научна компетентност, съчетана щастливо със задълбочени познания върху нашия език»; «граматиката обогатява българската наука както със самото си присъствие, защото е обобщаващ труд с много висок ранг, изпълнен на съвременно равнище и отразил досегашните най-добри постижения в изучаваната област, така и със специфичните си достойнства» [Иванова К. 1982].

По-подробно за заслугите на Маслов към българистиката и ролята на българския език в научните му постижения вж. блестящата статия на Калина Иванова в един от последните броеве на «Български език» [Иванова К. 2009].

През 2004 г. издателството «Языки славянской культуры» публикува книгата «Ю. С. Маслов. Избранные труды. Аспектология. Общее языкознание» [Маслов 2004], в която е събрана значителната част на неговото научно наследство, най-напред статиите, които са излезли доста отдавна и не се намират лесно по библиотеките. Книгата съдържа великолепен предговор,

подготвен от чл.-кор. А. В. Бондарко и колегите му, където се обобщават заслугите на Юрий Сергеевич Маслов пред езиковедската наука. В нея са включени биографични материали, списък на научните му трудове и библиографията на обзорните студии за Маслов.

Граматиците на Ю. С. Маслов са системни научни граматика, но за нуждите на преподаването беше необходим практически учебник по български език. Такъв учебник беше създаден от преподавателите на катедрата Е. И. Безикович и Т. П. Гордова-Рибалченко [1957] почти паралелно с «Очерка» на Маслов. По онова време този учебник беше най-пълният и подробен курс по български език за чужденци. Той предполага две години обучение и включва материали по фонетика, морфология и редица основни сведения по синтаксис.

За известен период учебникът покри нуждите на граматически курс при обучението на слависти, но изискванията към чуждоезиковото обучение към края на 50-те години вече се бяха променили и този учебник не можеше да осигури практическото владение на езика. Освен това нито в граматиките на Маслов, нито в учебника на Безикович и Гордова-Рибалченко синтактичните теми не бяха представени в необходимия обем. Затова въпросът за създаването на учебника по синтаксис се издига с острота пред българистите от Ленинградския университет. През 1968 г. се появява учебно помагало на Е. А. Захаревич и Г. В. Крылова [1968], което съдържа теоретичен коментар, текстове и упражнения по синтаксис на просто изречение. 10 години след това е публикуван нов труд от същите автори «Синтаксис болгарского языка. Сложные предложения» [1978].

Последните две десетилетия преподавателите на катедрата Е. А. Захаревич, Г. В. Крылова и З. К. Шанова са подготвили редица помагала, които образуват днес основа за преподаване на българската граматика в 1 и 2 курс [вж. Учебни помагала по граматика]. Тези помагала със скромно подзаглавие «Учебные задания по курсу современного болгарского языка» всъщност са концентрация на многогодишния преподавателски и научен опит на авторите. Материалът тук е структуриран по оптимален начин, намерена е най-ефикасната за обучението пропорция между теорията и практиката, а също и в обема и сложността на материала. Някои от тези помагала сега се обновяват. Претърпя второ издание помагалото за съществителните и прилагателните имена. Подготвя се (от доц. З. К. Шанова) ново помагало по българския глагол.

Активно продължава учебно-методическата дейност и по други езикови аспекти.

Разговорният аспект е разработен най-подробно от доц. М. Рускова [1979]. Помагалото ѝ предлага най-важните теми за разговор за 2 курс и досега остава основният учебник по този аспект.

През последните години доц. З. К. Шанова е подготвила впечатляваща редица помагала по разговор и превод за студенти от по-горните курсове. Книгите са тематично специализирани: архитектурата на Петербург, забележителностите на града, историята на християнството в Русия и в България, дейността на Кирил и Методий и др. [Шанова 1987; 1988; 1992; 1993; 1995; 2006].

За горните курсове са предназначени и двете учебни помагала от проф. Е. Ю. Иванова - «Конструкции экспрессивного синтаксиса в современном болгарском языке» [1999] и «Болгарский язык: Функционально-коммуникативный синтаксис» [2006]. В последния труд е реализирана авторската концепция, която прилага комуникативния обучаващ модел към синтактичните структури. Теоретичната основа на курса се базира върху идеята за групирането на синтактичните модели съответно — семантичните отношения именуване, идентификация, съществуване и характеристикация (вж. и големия докторат на авторката [Иванова 2003]).

Е. Ю. Иванова е и автор на излезлия през 2009 г. синтактичен том на съпоставителна българско-руска граматика [Иванова 2009]. Този труд се използва в обучението като учебник за магистри и в специализирани курсове. Предстои работа по създаването на един съвременен учебник по българския синтаксис за студенти-бакалаври, говорещи руски.

Синтактичните изследвания в катедрата по славянски филологии бяха подкрепени и от няколко дисертации, защитени в продължение на две години — на М. О. Ступкина [2008], Н. В. Прасолова [2009], Н. Б. Ершова [2009], А. Ю. Маслова [2009].

Общо за половинвековния период бяха защитени не по-малко от 20 дисертации по българистика или с участие на българския материал. Сред тях е и заслужаващата особено внимание дисертация на О.В.Василева [2006] върху българския перфект.

Литературоведската българистика в Санктпетербургския университет е свързана преди всичко с името на проф. Всеволод Дмитриевич Андреев. В. Д. Андреев е завършил българска филология в Ленинградския университет, но кандидатската му дисертация върху творчеството на Георги Караславов е написана в Софийския университет под ръководството на акад. Г. Цанев. Големият докторат «Литература демократического единства и проблемы реализма (на материале болгарской прозы 1920-1930-х гг.)» е посветен на литературното развитие на България между двете световни войни. Най-значителното обобщаващо изследване на В. Д. Андреев е студията «Исторические судьбы реализма в болгарской литературе на рубеже XIX-XX веков» [1989]. Приносите на В.Д.Андреев в българското и славянското литературознание са обобщени в сборника «Метафора вертикали» [2005], подготвен в катедрата след смъртта на учения.

В. Д. Андреев — дългогодишен декан на филологическия факултет. Но цялата организационна и научна дейност на В. Д. Андреев се придружаваше от голяма преподавателска работа. Няколко десетилетия той четеше лекции по българска литература. Благодарение на изключителния педагогически опит и великолепната литературоведска основа той се изяви като автор на учебника «История болгарской литературы» [1978] и на монографията „Становление славянской литературы” [1997]. Делото на В. Д. Андреев сега продължава неговият ученик и съмишленик Олег Иванович Минин.

Както виждаме, в съвременния период в катедрата по славянски филологии са представени най-разнообразни направления на българистичните изследвания, които отразяват спецификата на университетската наука като симбиоза на изследователските и учебните задачи. В това кратко съобщение, посветено основно на учебната литература, нямаше възможност да бъдат показани други прояви на петербургските българисти. **Вж. повече за научната и просветната дейност на преподавателите в катедрата в [Иванова 2009a], също и на сайта <http://philarts.spbu.ru/structure/sub-faculties/kafedra-slavyanskoi-filologii>.**

ЛИТЕРАТУРА

Андреев 1987 — Андреев В. Д. История болгарской литературы. М., 1978. 2-е изд. 1987.

Андреев 1989 — Андреев В. Д. Исторические судьбы реализма в болгарской литературе на рубеже XIX-XX веков // Реализм в литературах стран Центральной и Юго-Восточной Европы первой трети XX века: Художественные поиски, особенности развития. Л., 1989.

Андреев 1997 — Андреев В. Д. Становление славянской литературы. Болгарская литература. СПб., 1997.

Андрейчин, Иванова 1974 — Андрейчин Л., Иванова К. Проф. д-р Юрий Сергеевич Маслов на шейсет години // БЕ. 1974. Кн.6.

Безикович, Гордова-Рибалченко 1957 — Безикович Е. И., Гордова-Рыбальченко Т.П. Болгарский язык. Учебник для вузов. Л.: ЛГУ, 1957.

Васильева 2006 — Васильева О. В. Функционирование перфекта изъявительного наклонения в современном болгарском литературном языке. Автореф. дис.... канд. филол. наук. СПб., 2006.

Ершова 2009 — Ершова Н. Б. Система противительных союзов в болгарском языке (в диахроническом и синхроническом аспектах). Автореф. дис.... канд. филол. наук. СПб., 2009.

Захаревич, Крылова 1968 — Захаревич Е. А., Крылова Г. В. Болгарский язык (Методические указания, теоретический комментарий, тексты и упражнения по синтаксису простого предложения). Л., 1968.

Захаревич, Крылова 1978 — Захаревич Е. А., Крылова Г. В. Синтаксис болгарского языка: Сложные предложения. Л., 1978.

Иванова К. 1982 — Иванова К. Ю. С. Маслов. Грамматика болгарского языка // БЕ. 1982. Кн.3.

Иванова К. 2009 — Иванова К. Българистичните изследвания на Ю.С.Маслов // БЕ. 2009. Кн.4.

Иванова 1999 — Иванова Е. Ю. Конструкции экспрессивного синтаксиса в современном болгарском языке. СПб., 1999.

- Иванова 2003 — Иванова Е. Ю. Логико-семантические типы предложений: Неполные речевые реализации. СПб., 2003.
- Иванова 2006 — Иванова Е. Ю. Болгарский язык: Функционально-коммуникативный синтаксис. СПб., 2006.
- Иванова 2009 — Иванова Е. Ю. Сопоставительная болгарско-русская грамматика. Т. 2: Синтаксис / Под науч. ред. проф. Стефаны Димитровой. С., 2009.
- Иванова 2009а — Иванова Е. Ю. Болгаристика в Санкт-Петербургском университете // Болгарская русистика. 2009. Кн.1-2 (под печат).
- Иванчев 1982 — Иванчев Св. Предговор // Маслов Ю. С. Грамматика на българския език. С., 1982.
- Маслов 1956 — Маслов Ю. С. Очерк болгарской грамматики. М., 1956.
- Маслов 1959 — Маслов Ю. С. Глагольный вид в современном болгарском литературном языке (значение и употребление) // Вопросы грамматики болгарского литературного языка. М., 1959.
- Маслов 1963 — Маслов Ю. С. Значение данных болгарского языка для общей теории славянского глагольного вида // V Междунар. съезд славистов (София, сентябрь 1963 г.). Славянское языкознание: Докл. советской делегации. М., 1963.
- Маслов 1963а — Маслов Ю. С. Морфология глагольного вида в современном болгарском литературном языке. М.-Л., 1963.
- Маслов 1981 — Маслов Ю. С. Грамматика болгарского языка. М., 1981.
- Маслов 1984 — Маслов Ю. С. Очерки по аспектологии Л., 1984.
- Маслов 2004 — Маслов Ю. С. Избранные труды. Аспектология. Общее языкознание. Сост. и ред. Бондарко А. В., Майсак Т. А., Плунгян В.А. М., 2004.
- Маслова 2009 — Маслова А. Ю. Коммуникативно-семантическая категория побудительности и ее реализация в славянских языках (на материале сербского и болгарского языков в сопоставлении с русским). Автореф. дис... доктора филол. наук. СПб., 2009.
- Метафора вертикали — Метафора вертикали. Исследования последних лет: Сб., посвященный 75-летию В.Д.Андреева. СПб., 2005. Вступительные статьи Н. К. Жаковой, А. Бучкова, Д. Крыстева.
- Прасолова 2009 — Прасолова Н. В. Биноминативные предложения в болгарском языке. Автореф. дис... канд. филол. наук. СПб., 2009.
- Рускова 1979 — Рускова М. П. Болгарский язык. Методические указания. Тексты. Л., ЛГУ, 1979.
- Ступкина 2008 — Ступкина М. О. Парцелляция в современном болгарском языке (на материале художественной прозы). Автореф. дис... канд. филол. наук. СПб., 2008.
- Учебни помагала по граматика — Учебное пособие. Болгарский язык: Имена существительные и прилагательные / Сост.: Захаревич Е. А., Крылова Г. В., Шанова З. К. Л., 1986; 2-е изд.: М., 2003; Учебные задания по курсу современного болгарского языка (местоимения) / Сост.: Захаревич Е. А., Крылова Г. В., Шанова З. К. Л., 1988; Методическое пособие по курсу современного болгарского языка: Вид и время болгарского глагола / Сост.: Захаревич Е. А., Крылова Г. В., Шанова З. К. СПб., 1995.
- Шанова 1987 — Шанова З. К. Учебные задания и практические рекомендации к курсу «Теория и практика перевода» для студентов болгарского цикла (грамматические вопросы перевода). Л., 1987.
- Шанова 1988 — Шанова З. К. Учебные задания по курсу «Теория и практика перевода». Перевод текстов с общественно-политической тематикой. Л., 1988.
- Шанова 1992 — Шанова З. К. Учебные задания к курсу разговорного болгарского языка. Деятельность Кирилла и Мефодия. Православие в Болгарии и на Руси. СПб., 1992.
- Шанова 1993 — Шанова З. К. Учебные задания к курсу разговорного болгарского языка для студентов III курса. Архитектурные и исторические памятники Петербурга (часть 1). СПб., 1993.
- Шанова 1995 — Шанова З. К. Архитектурные и исторические памятники Петербурга. Часть I. 1993. Часть II. СПб., 1995 (в соавт. с Х. Трендафиловым).
- Шанова 2006 — Шанова З. К. Разходки из Петербург (Прогулки по Петербургу): Пособие по болгарскому языку. Часть I. СПб., 2006.